

Den næsten færdigbyggede parlamentsplads i Astana. Tårnet i baggrunden med den gyldne kuppel er det 97 meter høje Baiterek-tårn.

ASTANA – STEPPENS DUBAI
Af Boris Brorman Jensen

Boris Brorman Jensen har besøgt Astana i Kasakhstan og fortæller her om en af de nye og forholdsvis ubeskrevne statsdannelser, der følger i Dubais fodspor

og forsøger at skabe sig en regional identitet på den globale scene. Hans beretning rummer en principiel diskussion af arkitektfagets legitimitet og rolle som normsættende aktør i samfundsudviklingen. Diskussion har i høj grad relevans herhjemme, hvor hovedparten af de

større tegnestuer i dag henter størstedelen af deres omsætning hjem fra udlandet – ikke mindst fra de nye markeder i Asien og Mellemøsten. De mange projekter, som udarbejdes til disse nye hastigt voksende markeder, skaber arbejdspladser i Danmark og giver tegnestuerne helt nye muligheder

for at få realiseret deres tanker og ideer. Men spørgsmålet er, hvilke betingelser dette ekspanderende byggeeventyr giver faget for at tænke nyt og udvikle sig. Og omvendt hvilke udfordringer og faresignaler der ligger i denne nye situation. Boris Brorman Jensen sætter fokus på det

paradoks, at chancerne for at få bygget en masse projekter ude i verden og at demonstrere faglige kompetencer og visioner også rummer en reel risiko for, at faget så at sige bliver gjort tavst. Tilfangetaget i en forretningsmæssig pragmatisme der let kommer til at underlægge sig en stiltiende

accept af herskende sociale, politiske og kulturelle kontekster – og dermed i sidste ende reducerer det til en ukritisk form for 'branding' eller rationel ingeniørkunst, der blot reproducerer en neutral universel symbolik.

'Fonden for Stabil Udvikling' er nabo til det kasakhstanske parlament og har til huse i dette imponante guldårn. Fonden finansierer en god del af Astanas mange byggeprojekter.

Udsigt mod øst fra det 97 meter høje Baiterek-tårn. Tårnet indeholder en guldafstøbning af Nursultan Nazarbayevs håndaftryk og definerer Astanas symbolske centrum. I det fjerne for enden af hovedaksen skimtes KazMunaiGas' hovedkvarter, og bag det byggepladsen hvor Norman Fosters gigantiske telt er under opførelse.

Kasakhstan blev som den sidste af de tidligere centralasiatiske sovjetrepublikker udråbt som en selvstændig stat den 16. december 1991. Landet, der grænser op imod Kina, Kirgisistan, Usbekistan, Turkmenistan og Rusland dækker et areal større end hele Vesteuropa og har en befolkning på 16,2 millioner. Befolkningssammensætningen er præget af Stalintidens mange deportationer og mere eller mindre tilfældige grænsedragninger. Det enorme steppeområde er beboet af flere forskellige folkeslag og har aldrig tidligere udgjort en sammenhængende selvstændig nation. Russisk er stadig det officielle 'interkulturelle sprog' selv om mere halvdelen af befolkningen i dag er etniske kasakhere. Det skal dog tilføjes, at kasakhstanisk er obligatorisk i alle statslige institutioner.

De første år efter selvstændigheden var relativt turbulente, men ikke nær så konfliktyldte som den nuværende situation i Kaukasus. Flere hundredetusinde, specielt veluddannede russere, emigrerede umiddelbart efter løsrivelsen, og landets øko-

nomi lå i begyndelsen stærkt underdrejet med galloperende inflation og kraftige fald i både landbrugs- og industriproduktionen. Men udviklingen er for længst vendt. Landets grænser er forhandlet på plads med naboerne og verdens 9. største land er ved at blive en uomgængelig hovedaktør i det storpolitiske spil om magt og indflydelse i Centralasien.

Med sine enorme uudnyttede olie, gas og råstofreserver er Kasakhstan i dag potentielt set et af verdens rigeste lande med en årlig vækstrate på omkring 10 pct. de sidste 8 år.

Den økonomiske udvikling har forårsaget store forandringer i Kasakhstan, bare ikke politisk. Landets herskende elite er i stor udstrækning den samme som før selvstændigheden. De formelle demokratiske reformer, der blev gennemført efter det kommunistiske systemsammenbrud, har ikke for alvor ændret den politiske kultur, og republikkens første præsident Nursultan Nazarbayev er 17 år efter løsrivelsen fra Sovjetunionen fortsat den ubestridte magthaver. En særlig forfatningsmæssig

foranstaltning har gjort det muligt for de tidligere sovjetstaters ultimative oligark at stille op til præsidentvalg lige så mange gange han selv ønsker det. Ved det seneste valg i 2005 fik han over 90 pct. af stemmerne og er således på papiret en af verdens mest populære magthavere! Åbenlys systemkritik findes stort set ikke, og de, som taler magten imod, har det med at blive kørt over eller falde ud af et vindue. Nazarbayevs familie og venner sidder tungt på de statslige medier, alle større virksomheder og andre samfundsmæssige nøgleposter. De fleste oppositionsgrupper er for længst gjort tavse og det internationale samfund bakker op om den herskende stabilitet med stigende investeringer i klanvældets ekspanderende forretningsdynastier. De internationale investeringer i landet stiger støt og pengene fosser ind fra olieboringerne i Det Kaspiske Hav. Det går fremad med økonomien for 'Centralasiens Sneleopard', men der er ligesom i store dele af det tidligere Sovjetunionen meget lidt genomsigtighed i forhold til fordelingen af de nationale værdier. Kasakhstan hører ifølge

antikorrupsionsorganisationen Transparency International til blandt verdens mest korrupte lande. Kasakhstan ligger som nummer 150 ud af 179 på linje med Zimbabwe, Den Demokratiske Republik Congo og Sierra Leone.¹ Uafhængige iagttagere anslår, at Kasakhstans 'sorte' økonomi overstiger den officielle, og præsidenten spiller en ceber hovedrolle i internationale bestikkelsessager. Nazarbayev og den herskende elite er samtidig notorisk berygtet for at kanalisere en ikke ubetydelig del af landets gigantiske gas- og olieindtægter direkte ind på egne konti.

Situationen i Kasakhstan er et trist eksempel på illusionen bag de ideale forestillinger om menneskerettigheder og politisk pluralisme som en naturlig forlængelse af samhandel og økonomisk udvikling. Og det kan, på trods af den massivt iscenesatte ærbødighedskult omkring Nazarbayevs person der gennemsyrrer de nationale medier, statslige institutioner og andre officielle instanser, være svært for en idealistisk betragter at se det fremadrettede i dette autoritære kleptokrati. Men der er lyspunkter, for selv om

velstandsstigningen ikke umiddelbart ser ud til at forandre de politiske strukturer, så har landets fremgang ikke desto mindre ændret livsvilkårene for en stor del af befolkningen. Gennemsnitsindkomsten pr indbygger steg fra 3331 \$ i 1995 til omkring 11.000 \$ i 2007. Fordelingen er skæv, men levestandarden er flere steder mærkbart forbedret, og en ny købedygtig middelklasse præger tydeligt gadebilledet i de større byer. Mest markant er uden tvivl udviklingen i landets nye hovedstad Astana, hvor en anelig del af de indtægter, der slipper igennem magnetværkets kanaler, i øjeblikket investeres i et spektakulært byggeprojekt nøje iscenesat af Nursultan Nazarbayev.

En intuitiv beslutning

Investeringerne i anlæggelsen af den nye hovedstad Astana beløber sig ifølge officielle nyhedskanaler til mere end 12 milliarder \$. Det ambitiøse projekt er uden sammenligning den største satsning i det identitetspolitiske program, der skal markere Kasakhstan som en selvstændig nation, og

der hersker en intim symbolsk forbindelse mellem den nye hovedstad og landets absolutte faderfigur. Astanas tilblivelse tilskrives helt uforbeholdent Nazarbayev, og den store beslutningstager har over for BBC givet udtryk for, at flytningen af landets hovedstad er hans mest dristige beslutning som præsident. „It was a huge risk, and I took it intuitively.“² Den modige beslutning er hans og behøver derfor ikke nærmere uddybninger, men Nazarbayev har for nylig selv henvist til Peter den Stores beslutning om at flytte Ruslands hovedstad fra Moskva til Skt. Petersborg og Kemal Atatürks flytning af Tyrkiets regeringssæde fra Istanbul til Ankara som gode foregangseksempler.³ Andre forklaringer går på risikoen for jordskælv i bjergene omkring den tidligere hovedstad Almaty. Mere uafhængige gisninger peger på geopolitiske motiver, hensyn til den strategiske kontrol med olieproduktionen og ønsket om at etablere en ny demografisk balance i de russisk dominerede områder mod nord.

En ting er imidlertid hævet over enhver tvivl: Astana er Kasakhstans nye national-

'Astanas triumf' ligner en gave fra Stalin, men bygningen er opført i 2005 og rummer luksuslejligheder, kontorer, restauranter og et teater.

'Ramstore' shoppingcenteret og 'Gulerodsbygningen' syd for floden Ishim floden. Til venstre for Gulerodstårnet skimtes konturen af den nye regeringsby.

symbolske omdrejningspunkt og epicenter for landsfader Nazarbayevs selvscenearbejdelse. „Every project, every building is approved by him“,⁴ som en talsmand for Udenrigsministeriet udtrykker det.

Den nye hovedstad er i hastig vækst og præsidenten har et fast greb om den klare symbolik.⁵ Astana betyder ordret hovedstad på kasakhisk, og centrum i landets relokerede magtbase defineres af intet mindre end Nazarbayevs eget håndaftryk i en imponerende guldafstøbning. Planlægning, magt-symbolik og personkult hænger uløseligt sammen i Kasakhstan, og hovedparten af Astanas mange nybyggerier tegnes derfor af lokale og agtpågivende arkitekter. Selvom masterplanen og flere af de mest prætentiose bygninger er imidlertid udført i samarbejde med internationale 'starchitects', som tilsyneladende ikke har kvaler i forhold til Nazarbayevs identitetspolitiske projekt. Men de mange oliepenge lokker de forretningsorienterede arkitekter i et paradoksal dilemma. For de internationalt anerkendte tegnestuer, der får byggeopgaverne pga. af

deres renommé som kulturelle frontløbere, må uden undtagelse gå på kompromis med den uafhængighed og kulturelt frisættende praksis, der giver dem deres samfundsmæssige legitimitet – samtidig med at den kunstneriske autonomi, som disse velrenomerede arkitekter påberåber sig, i høj grad underlægges og indpasses i et færdigsyet og elitært kontrolleret symbolsprog.

Kurokawas forliste masterplan
Beslutningen om at flytte landets hovedstad fra Kasakhstans største by Almaty til byen Akmola godt 1300 km mod nord blev truffet af Nazarbayev tilbage i 1994. Flytningen af regeringshovedsædet er en realitet allerede tre år senere i 1997, og samme år bliver Akmola, der i sovjettiden hed Tselinograd, omdøbt til Astana. Året efter udskriver den kasakhstanske regering en „International Tender for the Draft of the Master Plan of Development of the New Center of Astana“, som den japanske arkitekt Kisho Kurokawa vinder. Prisoverrækkelsen finder sted i oktober 1998, hvorefter Kurokawas masterplan

langsomt, men sikkert forandres til noget nær ukendelighed.

Nazarbayev er den egentlige bygherre, og præsidenten har selv udpeget Kurokawas projektforslag som vinder, men den japanske arkitekt er blot en lille brik i et intrikat magtspil. Et lokalt firma, der to år tidligere vandt en forudgående national arkitektkonkurrence om planerne for den nye hovedstad, var på forhånd dybt involveret i den konkrete implementering, og nogenlunde samtidig med at Kurokawas team lander i Astana for at begynde deres arbejde, vedtages et andet masterplanforslag udarbejdet af den saudiske concern Bin Laden Group. Kurokawas abstrakte symbolisme og visioner om en metabolistisk urbanisme i symbiose med naturen er ved den endelige vedtagelse i 2001 blevet omarbejdet til ukendelighed.

En meget pragmatisk indstillet Kurokawa giver langsomt køb på sine ideer, skaffer japansk medfinansiering og adviserer sine medarbejdere om, at „Leaders of developing countries often prefer strong forms and images. Such plans as small buildings scat-

tered in the woods are not effective“.⁶ Den japanske stjernearkitekt ender helt bogstaveligt med at rulle et stykke manifold hen over Bin Ladens masterplan og kalkere det saudiske koncept. Enkelte fragmenter af det oprindelige vinderforslag som lufthavnen, ringvejsystemet og nogle af de grønne zoner overlevede dog den politiske tilpasningsproces. Hvad der i sidste ende fik Kurokawa til at acceptere Nazarbayevs kontrollerede assimilering af masterplanen, fremgår ikke af projektmedarbejder Tsubokura Takashis fascinerende vidneberetning. Kurokawa lægger fortsat navn og renommé til en masterplan, der i realiteten er en dynamisk repræsentation af præsidentens løbende åbenbaringer.

Den japanske stjernearkitekt fik ikke gennemført sine ideer, men kan trøste sig med, at hans navn i dag er med til 'brande' Nazarbayevs by. En af de regeringskontrollerede hjemmesider skriver i forbindelse med Astanas 10-års jubilæum, der blev fejret på præsidentens fødselsdag den 6. juli 2007: „Kisho Kurokawa, the superstar architect

designed much of the city plan, but in spite of the many extraordinary talents involved, President Nazarbayev is Astana's ultimate visionary. 'Our plans for Astana are grand' he explains.“⁸

Den store plans symboler

Den nye regeringsby er en udbygning af den tidligere sydsibiriske udpost Tselinograd. Den gamle bys lineære struktur er brudt op og overhalet af udviklingen, men resterne af den lineære by kan stadig fornemmes i området ved jernbanestationen. Byudviklingen er rykket mod syd, og de mest livlige kvarterer findes i dag omkring de nord-syd gående hovedgader, der forbinder den oprindelige bystruktur med den nye regeringsby syd for floden Ishim. Hovedparten af de nye regeringskontorer og statsinstitutioner ligger langs en monumental øst-vestgående akse, hvis midtpunkt defineres af det 97 meter høje Baiterek-tårn med et forgyldt 'æg' foroven. Det såkaldte „Livets Træ“, hvor Nazarbayevs nedstøbte håndaftryk opbevares, har et væld af symbolske betydninger og konden-

serer på mange måder den nationale etos. Baiterek-tårnets profil er en stiliseret miniature af selve monumentalaksen. Højden på tårnet refererer til året for Astanas grundlæggelse, og guldægget for oven fungerer som observationstårn for den nationale udvikling. Oppe fra den forgyldte sfære kan man se de hundrevis af byggekraner, der i øjeblikket arbejder på at fuldføre, hvad der bliver kaldt „Det 21. Århundredes By“.⁹ Og det går hurtigt, for Astana skal efter planerne stå færdig i 2030 og være vokset fra omkring knap trehundredetusinde til over en million indbyggere.

De mest betydningsfulde institutioner er så godt som færdigbyggede. Præsidentpaladset og det nationale olieselskab KazMunaiGas ligger allerede som de mest markante tyngdepunkter i den nye monumentalakse. Mod øst indrammer en megaloman boligblok sammen med de to parlamentsbygninger Nazarbayevs residens. Paladset med den karakteristiske blå kuppel er opført i en form for post-moderne parafrase over en fiktiv national arkitekturtradition og minder lidt

Norman Fosters pyramideformede „Palace of Peace and Reconciliation“,

'Ramstore'-shoppingcenteret og 'Gulerodsbygningen' syd for floden Ishim. Til venstre for Gulerodstårnet skimtes konturen af den nye regeringsby.

om emiren af Abu Dhabis palads. Længere ude i horisonten bag præsidentens residens skimtes Norman Fosters pyramideformede „Palace of Peace and Reconciliation“, der huser et teater og kongrescenter for verdens religioner. I den anden ende af akse vest for „Livets Træ“ troner det nationale olieselskab KazMunaiGas' meget iøjnefaldende hovedsæde. Det magtfulde selskabs bygning med de særegne kobberfarvede spejlvinduer har en afglans af sovjettidens imponante historicisme og minder til forveksling om Hotel Atlantis på palmøen Jumeirah i Dubai. Bag KazMunaiGas rejser sig fundamentet af Norman Fosters seneste mesterstykke „Khan Shatry“, der skal rumme et 100.000 kvm stort underholdningscenter. Den enorme teltstruktur refererer i den autoritative fortolkning til nomadefolkets traditionelle telt det såkaldte Yurt, og er planlagt til at kunne modstå Astanas ekstreme klima med temperatursvingninger fra under -30°C om vinteren til over +30°C om sommeren.

Med 10.000 fremtidige indbyggere bliver Norman Fosters Royale Yurt' næsten en selv-

stændig by i byen og kommer som det første af Astanas byggeprojekter markedsføringsmæssigt helt op på siden af Golfens mange 'instant city'-projekter. Den engelske stjernearkitekt er efter Kurokawas deroute uden tvivl blevet Nazarbayevs nye hofarkitekt. Det er foruden Nursultan Nazarbayev, „Livets Træ“ og KazMunaiGas kun Sir Norman Foster, der har æren af at ligge inde på selve magtaksens midterlinje. Alle øvrige regeringsbygninger ligger som en afgrænsende og mere anonym væg langs den monumentale akse.

Enden på vestlig tænkning?

Astana bliver i de officielle medier sammenlignet med både Canberra, Brasília og Dubai – og det er ikke helt misvisende. Byens nye masterplan har ligesom Canberra en let aflæselig symbolik og klare akser, der forsvinder ud i et øde landskab. Astana har også noget af Brasílias brutalt monumentale skala og lidt af Dubais galoperende 'fantasyland'-arkitektur over sig. Der er også klare paralleller til Malaysias nye hovedstad Putra-

jaya, Washington D.C., Østberlin før Murens fald og Las Vegas minus alt det sjove.

Kasakhstans nye hovedstad er et sammensurium, verden aldrig tidligere har set magen til. Absolut fremmedartet og alligevel ganske velkendt, for Astanas orden indskriver sig i magtsprogets urtraditioner og byens atmosfære igangsætter en associationskæde af idiosynkratiske referencer til dystre fransk revolutionsarkitektur, Peterspladsen i postmoderne opsætning, OL-festligheder uden mennesker, Rotterdams Lijnbaan før renoveringen og Nicolae Ceaușescus kolossalpaladser.

Det er svært at beskrive sceneriet uden enten at ende i ren og skær magtkritik eller geråde ud i en distanceret eurocentrisk kariatur. Nazarbayevs pompøse magtgestik udløser næsten pr. automatik en sarkastisk modreaktion fra den vestlige presse. Stort set samtlige uensurerede engelsksprogede artikler om Nazarbayevs Astana falder i denne uundgåelige normative fælde. En del af problemet er, at alle de nye bygninger i byen så at sige ligger uden for kategori. Med

undtagelse af ganske få bygninger er det meste total kitsch – splinternyt og fuldstændig ramponeret. Nazarbayevs identitetspolitiske projekt kompromitterer de værdikriterier, der ligger til grund for det moderne gennembruds arkitekturtradition. En måde at omgå problemet på er at foretage en kvantitativ karakteristik, som det eksempelvis er tilfældet med de mange benovede beretninger fra Dubai, hvor arkitektur og planlægning igen og igen præsenteres, som om der ikke var andre formål end at kandidere til en plads i Guinness Book of Records. Det uforpligtende oplevelseskonsumerende turistblik er en anden ganske udmærket udvej, som flere af de arkitekter, der arbejder for despotiske diktaturstater, benytter sig af, når de skal beskrive konteksten uden at kritisere nogen. En slags komparativ analyse af officielle turguides og andre neutrale kvantitetsindeks – lidt ligesom AMOs seneste researchpublikation fra Golfen. Som eksemplet her anskueliggør kan det være svært at skille arkitekturkritik fra en bagvedliggende magtopfattelse, men det ville være trist, hvis

arkitektstanden reducerer sit engagement til en pragmatisk forretningsstrategi med en sekundær birolle som eksponent for et troskyldigt kulturdiplomati.

Kisho Kurokawa der står fadder til Nazarbayevs masterplan for Astana betegner selv sin faglige angrebsvinkel som „the end of western thinking“.¹⁰ Om det er baggrunden for, at han i sin tid fattede så megen sympati for sagen, at han holdt ved til den bitre ende, vides ikke. Men den japanske mesters diktum rummer under alle omstændigheder en ironisk sandhed. Astana repræsenterer i udstrakt grad en komplementær base i forhold til en vesteuropæiske arkitekturtradition. Den lokale byplanchef Vladimir Laptev taler om at bygge bro mellem Asien og Vesten og vil ifølge Wikipedia gerne se Astana blive til 'Euroasiens Berlin',¹¹ men det er svært at sige, om Nazarbayevs nye engelske hofarkitekt i denne sammenhæng føler sig som Albert Speer eller Jesse Owens.

1. Ifølge Transparency Internationals korruptionsperceptions-index 2007. På http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007.
2. Jf. BBC News: <http://newsvote.bbc.co.uk/mpapps/pagetools/print/news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6165267.stm> (accessed 06/08/08).
3. Ibid.
4. Yerzhan N. Ashykbayev i The New York Times: <http://www.nytimes.com/2006/10/13/world/asia/13astana.html> (accessed 06/08/08).
5. Se: http://www.amb-kazakhstan.fr/article_view/1083 (accessed 06/08/08).
6. Jf. Tsubokura Takashis vidneberetning på: <http://www.astanamp.kepter.kz/sub4.html>.
7. Op. cit.
8. Jf. http://www.amb-kazakhstan.fr/article_view/1083.
9. Jf. http://jobs.languagelink.ru/jobs/locations_kazakhstan/astana.php.
10. Kisho Kurokawa: Metabolism + Recent work: Catalogue to an exhibition at Cube Gallery, London 2001 as a part of Japan 2001 Festival, Kurokawa, Kisho.
11. Jf. <http://en.wikipedia.org/wiki/Astana>